

OGLINZI PARALELE

SPIRITUL TIMPULUI

Nimic mai ușor, în aparență, decît să constăți că spiritul timpului se poate regăsi în cutare gest politic, în o anume tendință a literaturii, în semnele modei vestimentare sau în percepția memoriei afective. Există unele trăsături marcate ale istoriei prin care acest spirit al timpului este ori prevestit ori accentuat. Supremăția puritanilor în Anglia secolului al XVII-lea a fost, astfel, consemnată tragic de înrîncenarea cu care cenzura morală a determinat apariția unui om, William Prynne, în stare, după aproape cinci ani de indexare asiduă a «defectelor» morale detectate în aproape toate spectacolele văzute, să pună la îndemîna autorităților un «studiu» — delajaune provocînd închiderea teatrelor și urmărirea prin lege a actorilor ce îndrăzneau să mai urce pe vreo scenă.

În teatrul european al sfîrșitului de secol 19, spiritul timpului este provocat să aibă natura evidenței cînd, într-un interval relativ scurt, articole, eseuri sau spectacole ale lui Alfred Jarry, Adolphe Appia, Edward Gordon Craig, de pildă, anunță, pentru arta teatrului, principii noi reflectînd o dinamică modernă a evaluării ideii de timp care transpare atît în elemente de condiție materială cît și în acelea de condiție spirituală ale teatrului.

Un alt indice al spiritului timpului, în teatrul nostru, l-a constituit configurarea modului de punere în scenă a clasiciilor, în special Shakespeare sau Caragiale. În multe cazuri, ceea ce la noi paravanul operei clasice oferea ca șansă — exprimarea unor idei funcționînd ca parte a unui cod cultural în cadrul unui circuit cultural închis —, în alte locuri, în teatrul britanic, de pildă, devenise, citeodată, prilej de invenție culturală cu dublă destinație — actualizare sau politicizare. Piesele shakespeareane, după anii '60, devin lansatoare contemporane ale unor misiuni de explorare a ceea ce spiritul timpului germină în circuitele culturale. Interesant este faptul că, paralel cu enorma dezvoltare a literaturii critice și istoriografice shakespeareane, adunînd mii de amănunte sau ipoteze privind explicarea sau revelarea ine-

ditului biografic, literar, social, economic sau politic, abia cite o carte, precum aceea a lui Jan Kott de acum peste trei decenii (**Shakespeare, contemporanul nostru**), surprinde concentrat o ipoteză verosimilă și de esență aptă să fundamenteze existența capodoperei shakespeareane din perspectiva unui timp european al culturii în schimbare.

Punerea în scenă a operei shakespeareane înseamnă de multe ori o încercare de răspuns la semnalele transmise de un mediu cultural reflectînd ecuațiile cu mai multe necunoscute ale structurilor social-politice sau economice, ori de provocare a unor reacții culturale față de fenomene cu o fizionomie încă nestabilizată. O premieră londoneză de la sfîrșitul anului trecut, regizată de Michael Bogdanov, oferea publicului venit să vadă **Coriolanus** o lume a Europei răsăritene în plină revoluție. Sirene ale mașinilor forțelor de ordine, gaze lacrimogene, zgomote de geamuri sparte, furia oamenilor în căutarea noii ordini, a schimbării, o sală de ședință (Capitoliul) unde, în celebrul stil al dictaturilor, trona portretul tiranului, dar și o inscripție («Democrație») care poate fi și în limba franceză dar și în română. Criticul care recenzează această premieră operează cu o dublă raportare a lumii din piesa shakespeareană — una privește opțiunile de descentralizare, de independență manifeste în imperiul sovietelor, o alta trimite direct la ieșirea în stradă a celor pentru care democrația, în Estul Europei, rămîne încă un bun de cîștigat.

Care este semnificația acestei interpretări a piesei? La prima vedere s-ar zice că e vorba de un reflex al conjuncturii, deși, dacă ne aducem aminte, pentru Shakespeare teatrul e oglinda vremii. La o altă vedere poți spune că actualizarea operată de regizor ține de o substituire de coduri culturale, deși, dacă ne amintim bine, pozițiile adverse în **Coriolanus** conturează un gen peren de raport între Putere și popor. Dar, la fel de bine, spectacolul poate fi interpretat din perspectiva unui semnal cultural transmis publicului în legătură cu dinamica, accentuată acum, a unor relații între istorie și politic care afectează sistemul european în metamorfoza

lui evidentă.

Întrebat dacă Shakespeare mai este contemporanul nostru, Michael Bogdanov declară, într-un colocviu consacrat răspunsurilor la această întrebare: «Problema este că, dacă piesele nu sînt accesibile, ele nu mai trăiesc în mintea nimănu. Pentru mine principalul scop al teatrului nu este numai de a lămuri și de a deveni cronica prescurtată a vremii. Ci și de a ajuta procesului de schimbare socială. Adesea în fruntea revoluției se află artiști care emit gîndurile, teoriile și ideile vremii. Nu e o întîmplare că astăzi cel mai bun teatru scris e din Irlanda, și încă de vreo zece ani. Circumstanțele politice, sociale și religioase au creat impulsul pentru oameni de a-și exprima sentimentele față de această situație. Unii poeți, dramaturgi, sculptori sau nuveलिști vād cealaltă față a monedei sociale, violența, brutalitatea.

Așa că, atunci cînd mă duc la repetițiile pentru **Henri IV și Henri V**, caut modul în care erau tratate în epocă circumstanțele politice ca să găsesc paralele cu ceea ce se întîmplă acum. Noi guvernăm acum la fel de respingător ca în secolul XIV. Cînd prințul John de Lancaster îl înfîlnește pe Arhiepiscop pe un teren neutru și îi minte pe rebeli ca să depună armele, eu mă gîndesc la Reagan și Gorbaciov la Reykjavik. (...) Prin urmare, dacă cineva apelează la scena politică de azi ca sursă de inspirație, atunci trebuie să facă legătura cu trecutul politic, care și el a fost odinioară contemporan. Realizarea acestei legături este de o importanță absolută. Este în natura lui Shakespeare să analizeze puterea, să analizeze ceea ce îl determină pe frate să-și omoare fratele, mama să-și trădeze fiul, tatăl să lupte cu fiul în numele a ceea ce se numește, rizibil „dreptul divin“ (...). Ce ne face să continuăm azi să facem aceste lucruri în numele umanității? De ce este puterea ceva absolut, o forță așa de corupătoare?»

MARIAN POPESCU

